

*Кузнєцова Г.В.,  
доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій  
Житомирського державного університету ім. Івана Франка*

### **Деякі аспекти вивчення мультимодальності у політичному дискурсі**

**Анотація.** Стаття присвячена проблемі мультимодального підходу до вивчення політичного дискурсу, зокрема його конститuentів. Представлений стислий огляд залучення мультимодального підходу в лінгвістичних дослідженнях. Показано, що ознаки мультимодальності присутні у всіх конститuentaх цього типу дискурсу. Досліджено прояв одного з інструментів політичної маніпуляції адресатом (так званих якорів) у лінгвістичному розумінні; доведено доцільність та актуальність обраного підходу до аналізу політичного дискурсу.

**Ключові слова:** мультимодальність, політичний дискурс, конститuent дискурсу, адресат, маніпулятивний вплив, модус мультимодальності.

#### **Кузнєцова А.В. Некоторые аспекты изучения мультимодальности в политическом дискурсе.**

**Аннотация.** Статья посвящена проблеме мультимодального подхода к изучению политического дискурса, в частности, к изучению его конститuentов. Представлен сжатый обзор применения мультимодального подхода в лингвистических исследованиях. Показано, что черты мультимодальности присутствуют во всех конститuentaх этого типа дискурса. Исследовано проявление одного из инструментов политической манипуляции адресатом (так называемых якорей) в лингвистическом понимании; доказаны целесообразность и актуальность избранного подхода к анализу политического дискурса.

**Ключевые слова:** мультимодальность, политический дискурс, Конститuent дискурса, адресат, манипулятивное влияние, модус мультимодальности.

#### **Kuznyetsova A.V. On Some Aspects of Studying Multimodality in a Political Discourse.**

**Summary.** The article deals with multimodal approach to studying a political discourse, and namely to studying its constituents. A short review of multimodal approach application in linguistic research is presented. It is shown that multimodal traits are typical of all constituents of this type of discourse. The manifestation of one of the instruments of political manipulation the addressee (of t so-called anchors) is demonstrated in the angle of linguistics; the expediency and topicality of the chosen approach as to a political discourse analysis is proved.

**Key words:** multimodality, political discourse, discourse constituent, addressee, manipulative impact, multimodality mode.

У сучасній науці мультимодальність потрактовується як здатність людини сполучати й суміщати в процесі пізнання й комунікації відразу декілька способів (що дістали назви модусів) засвоєння світу й спілкування –

вербальний, візуальний, кінетичний або жестовий та інші. Основними типами мультимодальності є когнітивний і вербальний, і вони знаходяться у тісному взаємозв'язку. Тому **метою** даної розвідки є висвітлення залучення мультимодального підходу до вивчення конститuentів англомовного політичного дискурсу й показ актуальності такого підходу.

**Аналіз дослідження проблеми.** Поняття мультимодальності стало мовознавчою цариною завдяки послідовникам М. Хелідея, які прагнули подолати постулат “мономодальності” в мовознавстві, що традиційно займалася вербальними аспектами комунікації. Мультимодальний підхід зосереджений на взаємодії різних знакових систем. Зупиняючись на основних етапах генези цієї наукової царини, слід зазначити, що у вітчизняних лінгвістичних розвідках кінця ХХ – початку ХХІ ст. специфіку вербальних та невербальних засобів, які використовують і в усному, і в писемному мовленні, розглядають, як правило, в межах паралінгвістики. Можна назвати також низку інших мовознавчих галузей, у межах яких вивчають засоби, що належать до різних семіотичних систем: графічну лінгвістику, лінгвістику тексту (зокрема, креолізованого або полікодового), невербальну комунікацію, візуальну лінгвістику або візуальну комунікацію [2].

Серед зарубіжних студій теперішнього століття найбільш вагома роль належить роботам Гюнтера Кресса, Тео ван Леувена та Кері Джувіт, зокрема слід назвати такі розвідки як “Multimodal Discourse” [16], “Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication” [18] та “Multimodality, “Reading”, and “Writing” for the 21st Century” [15], у яких обґрунтовано специфіку мультимодального тексту та дискурсу, окреслено їхні диференційні ознаки. Незважаючи на ґрунтовність результатів, представлених в окремих дослідженнях, існує достатньо чисельна низка питань, що очікують на глибокий аналіз і детальне висвітлення. Зокрема, вивчення модусів мультимодальності, типових для дискурсу взагалі та для окремих видів і типів дискурсу залишається значною мірою завданням для дослідження. Адже за Г.

Крессом і Т. ван Леувенем, будь-який вид комунікації й, відповідно, будь-який дискурс є мультимодальним [16].

Виникнення дослідницького інтересу до поняття мультимодальності детерміновано особливостями розвитку сучасного соціуму. У мовознавчих розвідках західних країн дослідження мультимодальності в дискурсі ґрунтується на залученні двох теоретичних парадигм: системно-функціональної граматики М. Хелідея й теорії когнітивної метафори Дж. Лейкоффа, які в свою чергу сприяли появі та генезі двох ключових напрямів аналізу: системно-функціональної візуальної граматики [17] і теорії мультимодальної метафори [13]. У студіях з даного питання відзначається, що розвитку мультимодальної комунікації активно сприяє інформаційна революція і постійне прагнення комунікантів шукати найоригінальніші способи самовираження задля привернення уваги та маніпуляції потенційною аудиторією [2; 14]. Тому звернення до феномену мультимодальності стосовно політичного дискурсу, яке не набуло дотепер достатньо серйозного висвітлення, уявляється доцільним та актуальним.

**Виклад основного матеріалу.** Політичний дискурс в якості об'єкта лінгвістичних досліджень знаходиться у фокусі уваги протягом останніх двох десятиліть, що призводить до появи значної кількості мовознавчих робіт на матеріалі різних мов. Зазвичай термін 'політичний дискурс' розуміється у вузькому й широкому сенсі, в останньому випадку даний термін потрактовується наступним чином: політичний дискурс – це такий тип дискурсу, в якому як мінімум одна сфера – суб'єкт, адресат або зміст повідомлення – належить до політики як до сфери діяльності, включаючи також процес і результат генерації повідомлення/тексту й сприйняття позалінгвістичних чинників, що впливають на його генерацію й сприйняття [3]. Однак, таке розуміння терміну доволі часто називають розширювальним, оскільки воно охоплює занадто багато політичних жанрів та піджанрів [9, с. 6], і таким чином сам предмет дослідження дозволяє залучення надзвичайно різноманітних практик збору матеріалу й власне технік дослідження.

Результатом значної кількості студій, присвячених рисам та властивостям політичного дискурсу та його конститuentів, були зокрема деякі спостереження про мультимодальність цього типу дискурсу, причому в аспекті мультимодальності вивчення дістав в основному перший, стартовий, конститuent політичного дискурсу, а саме політик, який породжує цей дискурс, тобто політична особистість. Інтерес до цього стартового конститuentу виявився у лінгвістиці настільки високим [8], що деякі науковці зауважують, що політичний дискурс у мовознавчому аспекті фактично перетворився у лінгвістичне дослідження політичної особистості, яка розглядається як когнітивний і дискурсивний феномен [7, с. 1]. Такі чинники як ораторські навички, вибір тем і мовленнєвих засобів, жести й міміка, спеціально створюваний імідж, що обов'язково включає елементи зовнішності, певні риси голосу політиків й залучення мовленнєвих тактик становлять далеко неповний перелік чинників, пов'язаних з фактором мультимодальності при вивченні політичної особистості [3; 10].

Наступний конститuent політичного дискурсу – повідомлення/текст, разом з процесом його генерації – також має характеристики мультимодальності, й модуси мультимодальності повідомлення часто (якщо не завжди) взаємно накладаються на модуси мультимодальності стартового конститuentу політичного дискурсу (тобто політичної особистості), підсилюючи таким чином маніпулятивний ефект обох дискурсивних конститuentів [1, с. 27-28]. В якості прикладу такого взаємного накладання модусів слід виділити використання ЗМІ, які становлять надзвичайно важливий модус як для стартового конститuenta політичного дискурсу (політичної особистості), так і для другого конститuenta (власне повідомлення); для обох конститuentів ЗМІ є широко вживаним засобом, що виявляється дуже ефективним для того, щоб власне дістатися до адресата (третього конститuenta) й вчинити на нього необхідний вплив. На сьогодні, роль ЗМІ у політичному дискурсі настільки значна, що науковці з достойною підставою говорять про медіазовану політику [22; 23], а також про те, що для більшості людей (тобто для адресата) ЗМІ є єдиним

засобом, який дозволяє їм залучитися до політики взагалі [11]. Наведені вище спостереження переконливо свідчать про те, що ЗМІ є таким фактором мультимодальності (модусом), який актуалізує взаємне накладання й взаємопроникнення названих конститuentів політичного дискурсу. Іншими модусами мультимодальності, що також характерні й для стартового, й для другого конститuentу політичного дискурсу, є чинники, що лежать за межами власне мовознавства. Це різноманітні візуальні й мовленнєві характеристики політичної особистості, зокрема харизма (у випадку усної форми дискурсу), які іноді створюють більш помітний ефект на адресата (який є колективним адресатом), ніж сама промова політичної особистості [4, с. 205; 19, с. 105]. Так, за даними Г.Г. Почепцова, якщо дослідити ступінь впливу факторів, що впливають на формування точки зору про людину-оратора (в тому числі й політичну особистість) протягом перших 10-20 секунд промови, виявляється, що чинники змісту, які здавалося б мали відігравати найважливішу роль у цьому процесі, просто не встигають задіятися за цей короткий час. В результаті при формуванні названої точки зору зміст повідомлення має 7% впливу, голос – 38% впливу і зовнішність – 55% впливу [5, с. 116; 21, с. 39]. Однак, дискурсивні характеристики текстового конститuentа політичного дискурсу на сьогодні ще не здобули всебічного й ґрунтового дослідження, й тому становлять широке поле для наукового аналізу.

Взаємодію й взаємне перетинання модусів мультимодальності для двох конституентів політичного дискурсу можна представити у вигляді наступної схеми:



Схема 1: Модуси мультимодальності

Мультимодальний аспект третього конституенту політичного дискурсу – адресата разом з результатом сприймання ним повідомлення – на сьогодні практично не вивчений. Саме у цій сфері виникає багато питань, що потребують дослідження й відповіді. Дослідники погоджуються в тому, що адресат політичного дискурсу – це колективний або множинний адресат [19, с. 211; 20], який зазнає маніпулятивного впливу переконання з боку першого й другого конституентів політичного дискурсу. Саме через те, що адресат зазнає впливу переконання (дуже часто маніпулятивного впливу), можна припустити, що даний третій конституент також поділяє модуси з першими двома конституентами: сам зміст повідомлення (лінгвістичний модус), візуальні й звукові характеристики політичної особистості, такі як харизма, зовнішня привабливість/непривабливість, особливості голосу (нелінгвістичні модуси) й,

можливо, ще низка інших. При цьому названі модуси становлять, на наш погляд, цікавий об'єкт дослідження.

В якості ефективної зв'язуючої ланки між лінгвістичним й лінгво-культурологічним модусом мультимодальності можна назвати вивчення інтендованого вживання так званого змістовного або когнітивного гачка, що базується на прийнятих й соціально поділених стереотипових поняттях, які використовує й експлуатує політична особистість у своїх промовах; у теорії комунікації це явище здобуло назви **якоря** (термін Г.Г. Почепцова [5, с. 328]), вплив таких якорів має відношення до сфери нейролінгвістичного програмування. Лінгвістичні й лінгво-культурологічні чинники таких якорів становлять практично невивчений об'єкт дослідження, й тому представляють неабиякий інтерес в аспекті мовознавчого й не тільки мовознавчого пошуку.

Можна дослідити використання певних таких якорів, що мають потенційну маніпулятивну силу, у конкретних прикладах політичного дискурсу, зокрема на матеріалі передвиборних дебатів 2016 року між кандидатами на посаду президента США Гіларі Клінтон і Доналда Трампа. Ми виходимо з гіпотези про те, що вищеназвані якорі близько співвідносяться з соціально-культурними стереотипами, які мають національну специфіку й втілюються в політичному дискурсі у певним чином вербалізованих типових концептах. За даними Л.Л. Славової, на теперішній час для соціуму США такими концептами є AMERICAN(S), NATION, CHILDREN, TIME [6, с. 286], вербалізовані відповідними ключовими словами у промовах політичних особистостей.

Так, у третій дебатах, коли темою розмови був Верховний суд США, спостерігаємо частотне вживання концептів AMERICAN(S) і NATION у мовленні Держсекретаря США Клінтон, що створює вищеназвані якорі, здатні впливати на аудиторію:

*I have major disagreements with my opponent about these issues and others that will be before the Supreme Court. But I feel that at this point in **our country's** history, it is important that we not reverse marriage equality, that we not reverse *Roe v. Wade*, that we stand up against *Citizens United*, we stand up for the rights of **people in the***

*workplace, that we stand up and basically say: The Supreme Court should represent all of us.*

*That's how I see the court, and the kind of people that I would be looking to nominate to the court would be in the great tradition of standing up to the powerful, standing up on behalf of our rights as **Americans**.*

У цьому невеликому фрагменті спостерігаємо вербалізацію концепту NATION шляхом вживання таких висловлень як *our country, people in the workplace, all of us*, а також концепту AMERICAN(S), що актуалізується безпосереднім іменем цього концепту, а також висловом *our country*, який потенційно може актуалізувати і концепт AMERICAN(S), і концепт NATION.

Висловлюючи свою думку з того з самого приводу, Доналд Трамп також вдається до експлуатації названих концептів, однак частотність їх вербалізації є нижчою, наприклад:

*Well, first of all, it's great to be with you, and thank you, everybody. The Supreme Court: It's what it's all about. **Our country** is so, so -- it's just so imperative that we have the right justices.*

*Something happened recently where Justice Ginsburg made some very, very inappropriate statements toward me and toward a **tremendous number of people, many, many millions of people that I represent**. And she was forced to apologize. And apologize she did. But these were statements that should never, ever have been made.*

Тут виділені вислови можуть актуалізувати обидва концепти, і концепт NATION, і концепт AMERICAN(S), однак аналіз усього тексту скрипту третіх дебатів доводить, що частотність вищезазначених концептів, які реалізують суспільно-культурні стереотипи США, у мовленні Д. Трампа є майже удвічі нижчою, ніж у мовленні Г. Клінтон.

Нами наведено лише один невеликий приклад використання суспільно-культурологічного якоря у мовленні політичних особистостей, що становить повідомленнєвий/текстовий конституент політичного дискурсу. Такий якір також виконує функцію модусу мультимодальності, реалізуючи зв'язок між



повідомленнєвим/текстовим конститuentом і адресатом політичного дискурсу. Уявляється, що представлений приклад свідчить про **перспективність дослідження** модусів мультимодальності окремих конститuentів політичного дискурсу й цього типу дискурсу в цілому, а також виявлення специфіки модусів мультимодальності стосовно окремих жанрів названого типу дискурсу.

**Висновки.** Викладене вище дозволяє стверджувати, що політичний дискурс як лінгвокультурний феномен дає підстави відзначити специфічний характер його мультимодальності, яку можна уявити як багат шаровий набір характеристик-модусів, що взаємно перетинаються, взаємодіють й очевидно підсилюють одна одну, утворюючи таким чином складну соціально-когнітивну й лінгво-культурологічну єдність, яка покликана впливати, вражати, переконувати й маніпулювати.

### Література

1. Егорченкова Н.Б. Стратегический потенциал мультимодальной интеракции в медиа-политическом дискурсе / Н.Б. Егорченкова// Вестник Томского государственного университета. Филология. – 2014. – №5 (31). – С.25-37.
2. Макарук Л. Специфіка сучасного англомовного мультимодального дискурсу// East European Journal of Psycholinguistics. – 2014. – Том 1, № 2.
3. Маслова В.А. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? – 2009. – Электронный ресурс. – Код доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/maslova-08.htm>
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. – СПб: Евразия. – 432 с.
5. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2006. – 656 с.
6. Славова Л.Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США – Україна: монографія / Л.Л. Славова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 360 с.

7. Славова Л. Л. Языковая личность в современном американском и украинском политическом дискурсе: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук: спец. 10.02.17 “Сравнительно-историческое и типологическое языкознание” / Л. Л. Славова . – К., 2015. – 36 с.
8. Слободенюк Е.А. Создание образа британского и немецкого политика в современном медиадискурсе Великобритании в аспекте оппозиции “свой – чужой” : Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 “Германские языки”. – Нижний Новгород, 2016. – 24 с.
9. Cap P. Legitimation in Political Discourse: A Cross-Disciplinary Perspective on the Modern US War Rhetoric. – Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2011. – 170 p.
10. Chilton P. Analyzing Political Discourse: Theory and Practice. – L.: Routledge, 2004. – 226 p.
11. Fetzer A., Lauerbach G. Political Discourse in the Media. – Amsterdam: Benjamins, 2007. – 379 p.
12. Forceville, C. (1994). Pictorial metaphor in advertisements// Metaphor and symbolic activity. – 1994. – № 9(1). – P. 1–29.
13. Forceville, C. & Urios-Aparisi, E. Multimodal Metaphor. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2009.
14. Forker D. Multimodality in Discourse Analysis. – 2012. – Электронный ресурс. – Код доступа: <https://prezi.com/w8toaztdn2aj/multimodality-in-discourse-analysis/>
15. Jewitt C. Multimodality, “Reading”, and “Writing” for the 21st Century // Discourse: studies in the cultural politics of education. – 2005. – Vol. 26, No. 3.
16. Kress, G. and Leeuwen, T. Van. Multimodal Discourse. – Bloomsbury: Academic, 2001.
17. Kress, G. and Van Leeuwen, T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. London: Routledge, 2006.
18. Kress, G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. – London: Routledge, 2010.

19. Landert D. Personalization in Mass Media Communication. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014. – 294 p.
20. Nikishina E. Properties of the Addressee in the Speech Genre 'Reader's Letter to the Newspaper'/ – 2013. – Electronic resource. – Mode of access: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2372025](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2372025)
21. Sampson E. The image factor. – L., 1994.
22. Tenscher J. Politik für das Fernsehen – Politik im Fernsehen – Theorien, Trends und Perspektiven// Politikvermittlung und Demokratie in der Mediengesellschaft. – Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1998. – P. 184-208.
23. Triandafyllidou A. The European Public Sphere and the Media. Europe in Crisis. – Houndmills: Palgrave Macmillan, 2009. – 210 p.

